

Prikaz novinarskog stvaralaštva Marije Jurić Zagorke u autobiografskim zapisima

Trgovac Martan, Slavica

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:043217>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

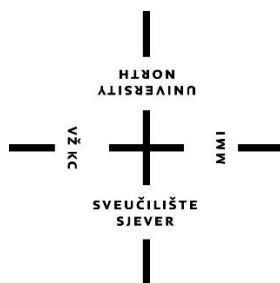
Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

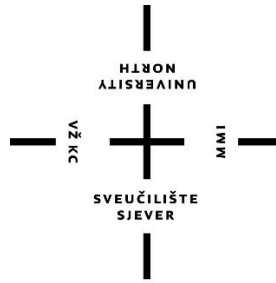
Sveučilište Sjever

Završni rad br. 1/NOV/2015

Prikaz novinarskog stvaralaštva Marije Jurić Zagorke u autobiografskim zapisima

Slavica Trgovac Martan, 0089/2012.

Koprivnica, srpanj 2015. godine

Sveučilište Sjever

Odjel za novinarstvo

Završni rad br. 1/NOV/2015

Prikaz novinarskog stvaralaštva Marije Jurić Zagorke u autobiografskim zapisima

Studentica

Slavica Trgovac Martan, 0089/2012.

Mentorica

Lidija Dujić, doc. dr. sc.

Koprivnica, srpanj 2015. godine

Prijava završnog rada

Definiranje teme završnog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za novinarstvo		
PRISTUPNIK	Slavica Trgovac Martan	MATIČNI BROJ	0089/2012.
DATUM	7. srpnja 2015.	KOLEGIJ	Kultura, stil, život i rod
NASLOV RADA	Prikaz novinarskog stvaralaštva Marije Jurić Zagorke u autobiografskim zapisima		
MENTOR	dr. sc. Lidija Dujčić	ZVANJE	docent
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. doc. dr. sc. Irena Radej Miličić		
	2. doc. dr. sc. Boris Beck		
	3. doc. dr. sc. Lidija Dujčić		
	4. doc. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić		
	5.		

Zadatak završnog rada

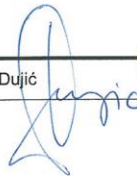
BROJ	1/NOV/2015
OPIS	<p>Novinarsko stvaralaštvo prve hrvatske novinarkе Marije Jurić Zagorke (1873.-1957.) rad analizira na temelju njezinih autobiografskih zapisa. Riječ je o sedam tekstova različite protežnosti koje je Zagorka pisala i objavljivala posljednjih dvadesetak godina života (1932.-1956.). Među njima je za ovaj rad posebno zanimljiva Zagorkina novinarska autobiografija "Tko ste vi? Film u riječima. Sličice iz doživljaja ženskog novinara od 1897.-1938.", objavljivana kao podlistak u oba godišta časopisa "Hrvatica" kojemu je Zagorka bila nakladnica, urednica i autorica. Izvodeći Zagorkinu novinarsku biografiju iz njezinih autobiografskih zapisa rad ujedno registrira tipične probleme i predrasude s kojima se nosila prva žena-novinar(ka) u Hrvatskoj u do tada isključivo muškom zvanju te definira njezin doprinos kako povoljnijem položaju žena u novinarskoj profesiji tako i u hrvatskom novinarstvu uopće.</p> <p>U radu je potrebno:</p> <ul style="list-style-type: none">- Utvrditi mjesto Marije Jurić Zagorke u recentnim pregledima povijesti hrvatskoga novinarstva 20. stoljeća.- Navesti prednosti izabrane građe u odnosu na druge izvore, prisutnije u dosadašnjim istraživanjima.- Analizirati ulogu rodnog aspekta u prihvaćanju i osnaživanju ulaska žena u novinarsku profesiju.- Istražiti utjecaj autoreferencijalnog sloja na percepciju i recepciju Zagorkina rada.- Definirati doprinos Marije Jurić Zagorke hrvatskom (i ženskom) novinarstvu.

ZADATAK URUČEN

POTPIS MENTORA

Lidija Dujčić

SVEUČILIŠTE
SJEVER

Predgovor

Govoreći i promišljajući o nekim pojavama iz relativno bliske nam prošlosti, ne možemo se oteti dojmju da su se dogodile davno prije toga svog stvarnog vremena. Takvom dojmu teško se oteti i prilikom osvrta na položaj žena u društvenim djelatnostima na početku i sredinom 20. stoljeća. Načini na koji ih je tradicionalno patrijarhalno društvo nastojalo omesti u pokušaju da se uključe u misaone i intelektualne aktivnosti i na taj način daju svoj doprinos u kreiranju društvenih vrijednosti, promatrani iz današnjeg vremena djeluju sasvim neprihvatljivo. Ipak, činjenica je da su, sve do prije nekoliko desetljeća, vrata većine intelektualnih zanimanja za žene bila čvrsto zatvorena. Otvarala su se postupno i polako zahvaljujući hrabrosti, upornosti i tvrdoglavosti rijetkih žena koje su iznalazile najnevjerojatnije načine da slome otpor tradicionalnog društva prema promjenama. Jedna od takvih žena – žena daleko ispred svog vremena – bila je i prva hrvatska novinarka i književnica Marija Jurić Zagorka (1873. – 1957.). Primjer njezine borbe za mjesto u dominantno muškom svijetu uvjerljivo pokazuje kako je put naprednih žena na početku i sredinom prošlog vijeka znao biti trnovit i težak te

koliku su žrtvu bile spremne podnijeti ona i njezine malobrojne suvremenice, što su se odlučile boriti za svoja prava. Upravo iz tog razloga za temu ovog završnog rada odabran je osvrt na novinarski rad Marije Jurić Zagorke – utemeljen na njezinim vlastitim zapisima, iz sedam do sada poznatih autobiografija. Iako je svojim novinarskim stvaralaštvom zadužila generacije novinara koji su stasali nakon nje, prvenstveno ženâ kojima je doslovno otvorila vrata u tu profesiju, stječe se dojam kako joj se struka nije potpuno odužila za te zasluge. Njezino ime i danas se rijetko spominje u udžbenicima hrvatskog novinarstva. Detaljniji uvid u taj segment njezina djelovanja moguće je dobiti iz rijetkih, zasebnih radova i članaka pojedinaca fasciniranih Zagorkinim životom i djelom, većina kojih je nastala nakon njezine smrti. Tek se u novije vrijeme Zagorkinu novinarskom radu počeo pridavati veći značaj. A kako je izgledala „kalvarija njezina zvanja“, kako svoje djelovanje u jednoj od autobiografija opisuje sama Zagorka (Hrvatica, br. 6, 1939: 208), najzornije prikazuju upravo njezine autobiografije. Drugim riječima, sama Zagorka uvjerljiv je svjedok vremena i prilika u kojima je stvarala i koje je učinila boljima za sve one koji su se u novinarstvu našli generacijama kasnije.

Sažetak

Tema ovoga završnog rada jest analiza novinarskog stvaralaštva prve hrvatske novinark Marije Jurić Zagorke, utemeljena na njezinih sedam autobiografskih zapisa. Analiza je podijeljena u nekoliko cjelina. Prva se odnosi na Zagorkina svjedočenja o tome kako su njezino novinarsko djelovanje doživljavale muške kolege i ugledni suvremenici. U drugom dijelu izdvojena su svjedočenja o tome kako su se prema njezinom radu odnosile žene, a treći je osvrt na to kako je Zagorka sama doživljavala svoje profesionalne uspone i padove. U posljednjem dijelu riječ je o nekima od metoda rada koje je Zagorka koristila te značaju njezinih tekstova odnosno njihov utjecaju na publiku i prilike u zemlji. Analizom muškog i ženskog viđenja Zagorkina rada nastojalo se dokučiti jesu li njezine zasluge zaista bile potpuno osporavane, kako je sama Zagorka bila sklona tvrditi, ili je bilo i onih koji su cijenili njezin rad. Pažljivim iščitavanjem njezinih vlastitih svjedočenja dolazi se do zaključka kako je, unatoč Zagorkinoj sklonosti da se prikazuje žrtvom, ipak bilo mnogo onih koji su joj priznavali zasluge i cijenili njezin rad. Osim publike i puka čiju je podršku oduvijek uživala, cijenili su je i neki od

vodećih intelektualaca tog vremena, ne samo u Hrvatskoj već i u daleko naprednijoj Europi. S druge strane, osim laskanja i lijepih riječi, Zagorka je od toga imala malo koristi jer je čitav život radila za plaću daleko nižu od one koju su imale njezine muške kolege. Štoviše, često je pisala bez ikakve naknade. Kad je riječ o njezinu pristupu radu, dolazi se do zaključka kako je među prvima koristila metode koje se danas smatraju najsloženijim oblicima novinarske profesije, poput istraživačkog novinarstva i interakcije s publikom. Na više je konkretnih primjera iz njezine novinarske prakse vidljivo kako je političkim tekstovima ozbiljno utjecala na društvene prilike u zemlji. Na temelju svega navedenog može se zaključiti kako Zagorkin rad za života nije bio u potpunosti osporavan i marginaliziran jer, da nije imala snažnih zaštitnika među intelektualnom elitom toga vremena, u tradicionalno muškom društvu ne bi mogla ni pokušati djelovati. Ipak, neke njezine zasluge njezini suvremenici ili nisu prepoznali ili su na njih jednostavno „zažmirili“.

KLJUČNE RIJEČI: Marija Jurić Zagorka, prva hrvatska novinarka, autobiografije, doprinos

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	Zagorkino novinarsko stvaralaštvo iz muškog kuta.....	6
2.1.	Muškarci koji su osporavali Zagorkin rad ..	7
2.2.	Muškarci koji su cijenili Zagorkin rad.....	11
2.3.	Muškarci koje Zagorka nerado spominje..	16
3.	Zagorkino novinarsko stvaralaštvo iz ženskog kuta	19
3.1.	Podrška radnica i žena iz puka.....	20
3.2.	Žene koje nisu cijenile Zagorkin rad	23
3.3.	Sloboda izražavanja u vlastitim ženskim časopisima	25
4.	Zagorka sama o sebi	29
5.	Borbene fronte i zasluge	35
5.1.	Utjecaj na političke prilike.....	37
5.2.	Korištenje naprednih novinarskih metoda	41
6.	Zaključak	45
7.	Literatura	53

1. Uvod

Želimo li saznati nešto više o radu prve hrvatske novinark Marije Jurić Zagorke, čini se da se ne bismo trebali previše oslanjati na domaće udžbenike iz povijesti novinarstva. O osobi čijom je zaslugom u rječnike ušla riječ „novinarka“ u njima nema mnogo zapisa.

U svojevrsnoj bibliji hrvatskog novinarstva 20. stoljeća, knjizi „Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću“ Božidara Novaka, koja sadrži preko tisuću stranica teksta, Marija Jurić Zagorka spominje se na sedam mjesta – četiri puta u kontekstu romana u nastavcima što ih je pisala za različite novine (Novak, 2005: 72, 177, 285, 582), jednom kao članica redakcije „Večeri“ iz 1929. godine (Novak, 2005: 252), jednom kao jedna od uhićenih „Obzorovih“ urednika (Novak, 2005: 62) i jednom kao članica Hrvatskog novinarskog društva (Novak, 2005: 87). O Zagorkinu doprinosu hrvatskom novinarstvu ne piše ni riječi, baš kao što se ne spominju niti njezini, prvi ženski časopisi u Hrvatskoj „Ženski list“ i „Hrvatica“.

Ništa više prostora za Zagorku ne pronalazi ni njezin suvremenik Josip Horvat u svojoj knjizi „Povijest novinarstva Hrvatske 1771. – 1939.“. U tom je djelu spominje na svega šest mjesta. Kao i kod

Novaka, u većini slučajeva Zagorka se spominje usput. Tek u odlomku u kojem govori o razgraničenju tipova novinarstva Horvat Zagorki posvećuje pola stranice teksta – naziva je prvim političkim reporterom u Hrvatskoj, ističe važnost njezinih izvještaja iz peštanskog sabora te zasluge za visoku nakladu „Obzora“ (Horvat, 2003: 207, 308). I dok u dodacima knjige nalazimo opširne životopise i pregled rada Zagorkinih suvremenika i suradnika Vladimira Lunačeka i Milivoja Dežmana, čije zasluge u razvoju hrvatskog novinarstva također ne treba zanemariti, o prvoj hrvatskoj novinarki Horvat ni u tom dijelu svoje knjige ne piše ništa.

Marija Jurić Zagorka pionirka je ženskog novinarstva u Hrvatskoj. Bila je prva politička izjaviteljica u Hrvatskoj, osoba koja je otvorila ženama vrata u novinarsku profesiju. No, njezine zasluge ne bi smjele ostati ograničene samo na polje ženskog novinarstva. Među prvim je domaćim novinarima koji su se bavili istraživačkim novinarstvom, najnaprednijom formom te profesije. K tome, Zagorka je vlastitim primjerom, desetljećima prije nego što se o tome počelo govoriti, dokazala kolika može biti moć medija, utječući svojim izvještajima na tijek zbivanja na političkoj sceni. Možda pretenciozno zvuči, no činjenica je da je na taj

način utjecala i na tijek povijesti naroda na ovim prostorima.

Navedene Zagorkine zasluge široj javnosti postale su poznate tek nakon njezine smrti 1957. godine. Tada su mediji, povjesničari i teoretičari, počeli intenzivnije istraživati njezino naslijeđe i okolnosti pod kojima su nastajali deseci tisuća stranica koje je ispisala. U međuvremenu su objavljene brojne studije, analize njezina rada, osvrti i druge publikacije. Većina se odnosila na Zagorkin književni rad jer je široj javnosti i bila poznata prvenstveno po svojim romanima koji su u nastavcima godinama izlazili kao podlistak različitim novinama. Kad je riječ o njezinom novinarskom radu, podataka je znatno manje.

Mnogi zapisi koje danas imamo o novinarskom radu Marije Jurić Zagorke svjedoče kako su njezine zasluge tijekom čitave karijere osporavane i omalovažavane. Zagorka je sama nebrojeno puta isticala kako su je u redakcijama u kojima je radila šikanirali i ponižavali samo zato što je bila žena kojoj, kako se tada vjerovalo, nije mjesto u redakciji niti bilo kakvom sličnom radnom mjestu koje bi podrazumijevalo misaonu aktivnost. No, je li zaista uvijek bilo tako? Postoje i zapisi koji svjedoče kako je ipak bilo onih koji su cijenili Zagorku kao novinarku i književnicu. Štoviše, imala je podršku

vodećih mislilaca svog vremena, poput Josipa Jurja Strossmayera, Frana Supila i Stjepana Radića. Je li doista bilo više onih koji su pod svaku cijenu željeli stati na kraj njezinu pisanju?

Odgovor na takve i slične nedoumice vezane uz Zagorkin novinarski rad nalazi se dijelom u njezinim autobiografskim zapisima. Za života ih je napisala čak sedam. Prvi je objavila 1932. godine na traženje novinara „Ilustrovanog tjednika“, u istom listu, pod nazivom „Poznata hrvatska spisateljica svojoj publici o svome radu“. Šest godina kasnije svjetlo dana ugledala je romansirana Zagorkina autobiografija „Kamen na cesti“ koja je prethodno izlazila kao roman u nastavcima u „Ženskom listu“ (1932. – 1934.). Tijekom 1939. i 1940. godine u svom časopisu „Hrvatica“ u nastavcima objavljuje sjećanja na svoj raniji novinarski rad pod naslovom „Tko ste vi? Film u riječima. Sličice iz doživljaja ženskog novinara od 1897.-1938.“¹, 1947. piše autobiografiju „Što je moja krivnja?“, dok 1952. godine u „Ilustriranom vjesniku“ započinje objavljivati autobiografske zapise pod nazivom „Iz Zagorkinih memoara“ koje nije dovršila. Godinu dana kasnije objavljuje preposljednji autobiografski zapis „Kako

¹ Od 4. broja „Hrvaticе“ promijenjena je godina u podnaslovu – iz 1938. u 1939.

je bilo“, a posljednji piše godinu dana prije svoje smrti, 1956. godine, naslovivši ga „Moje pravo i dužnost“.

Analiza svih sedam Zagorkinih autobiografskih zapisa trebala bi pomoći u pronalaženju odgovora na pitanje je li Zagorka zaista bila zanemarivana i omalovažavana, kako je sama nerijetko tvrdila, ili je taj aspekt svoje karijere jednostavno više isticala. Iščitavanjem Zagorkinih autobiografija trebala bi se stvoriti i jasnija slika o njezinu doprinosu hrvatskom novinarstvu o kojemu se i danas govori i piše manje nego o njezinu književnom radu. Ako ni zbog čega drugoga, dugujemo joj to zbog činjenice da je do kraja života odlučno tvrdila kako ona nikada nije bila književnica već samo i isključivo novinarka.²

² Zagorka to ima potrebu spomenuti u gotovo svakoj autobiografiji, pri čemu se stječe dojam da se opravdava zbog književnog angažmana. Tako u zapisima „Moje pravo i dužnost“ pojašnjava kako su joj romani služili kao sredstvo za „kritiziranje suvremenih režima u okviru historije“. Drugim riječima, Zagorka tvrdi kako je i putem romana ostvarivala vlastite novinarske ciljeve. (Jurić Zagorka, 2012: 207)

2. Zagorkino novinarsko stvaralaštvo iz muškog kuta

„Oni u opoziciji izrabit će vas, a kada vas više neće trebati, onda će vas odbaciti na ulicu. Vi ćete u starosti tako ostati bez rada i bez kruha“, riječi su kojima se Zagorki na samom početku novinarske karijere obratio barun Geza Rauch na čijem je imanju njezin otac bio upravitelj (Jurić Zagorka, 1953: 21). Iako je i tada, na samim svojim novinarskim počecima, Zagorka mogla naslutiti kako put koji je izabrala neće biti nimalo jednostavan i ugodan, nije mogla znati koliko su proročke riječi baruna Raucha. Jer, ono što joj je nagovijestio kao mladoj ženi tek „zagrezloj“ u novinarstvo, obistinit će se doslovce u njezinoj starosti.

Koncem 19. stoljeća u društvu se vjerovalo kako je ženama mjesto u kući. Tek su se rijetke žene školovale, a još rjeđe su bile one koje su radile – posebice u tradicionalno muškim zanimanjima, kakvo je bilo i novinarstvo.³ Stoga je upravo dokazivanje

³ Detaljan prikaz položaja žena u Banskoj Hrvatskoj nalazimo u radu Suzane Jagić „Jer kad žene budu žene prave... Uloga i položaj žena u obrazovnoj politici Banovine Hrvatske na prijelazu u XX. stoljeće“ iz 2008.

pred muškim kolegama od samog početka karijere za Zagorku bilo od presudne važnosti. Iako su je mnoge muške kolege cijenile, bilo je i onih koji su konstantno opstruirali njezin rad te javno djelovali protiv nje.

2.1. Muškarci koji su osporavali Zagorkin rad

Iz Zagorkinih autobiografskih zapisa može se zaključiti kako je muškarac koji joj je zadavao najviše problema na profesionalnom planu bio Šime Mazzura, direktor Dioničke tiskare pod čijim je okriljem izlazio „Obzor“ u kojemu je Zagorka provela veći dio radnog vijeka. Otkako su se prvi put susreli u redakciji „Obzora“, između Zagorke i Mazzure tinjalo je neprijateljstvo. Njegovim riječima naslovila je svoju treću autobiografiju „Tko ste vi?“, koju je u nastavcima objavljujivala u oba godišta „Hrvatice“. Ondje detaljno i slikovito opisuje prvi susret s Mazzurom.

„Suhi visoki gospodin zatisne ruke u džepove i stupi korak bliže k meni.

godine iz kojeg je vidljivo kako su im brojna prava, iako službeno priznata, uglavnom bila osporavana.

'Krasno je to. Dolazite u redakciju jednog lista i velite: Želim pisati u novine. A molim vas: Tko ste vi?'

Što to pita on? Tko sam ja? O tom još nikada nisam razmišljala.“ (Hrvatica, br. 3, 1939: 103)

Da nije bilo biskupa Josipa Jurja Strossmayera kojega su oduševili njezini radovi, Zagorka nikada ne bi dobila posao u „Obzoru“. Osim što joj je pomogao kod zaposlenja, Strossmayer se pokazao Zagorkinim spasiteljem prilikom brojnih sukoba s Mazzurom. Samo radi njegovih intervencija Mazzura je više puta morao povlačiti svoju odluku o protjerivanju Zagorke iz redakcije. Ipak, u jednom trenutku i Mazzura joj odaje priznanje. Kad su 1903. godine za vrijeme velikih demonstracija protiv vladavine bana Khuena Héderváryja, svi muški urednici „Obzora“ napustili redakciju i sakrili se od vlasti, postavili su na čelo lista Zagorku. Jedino u tom periodu dugogodišnje suradnje dolazi do svojevrsnog primirja između novinarkе i Mazzure. U kratko vrijeme dok Zagorka uređuje novine, Mazzura je svakodnevno obilazi u redakciji, pomaže joj oko odabira i uređenja tekstova, a nakon okončanja demonstracija zove je na večeru na kojoj joj izriče javnu pohvalu. I to Zagorka opisuje u spomenutoj autobiografiji.

„Govorio je da sam 'desna i lijeva ruka u redakciji? Bez mene uopće ne bi ničesa bilo, ne bi se

imali u koga pouzdati.' Jednom riječju nevjerojatne pohvale. Moram priznati da su mi pohvale neizmjerljivo godile! Te sam se večeri osjećala kao onaj, koji se nakon dugog vremena lutanja napokon uspeo na vrhunac svoga cilja.“ (Hrvatica, br. 7, 1940: 18)

Mazzurine simpatije prema Zagorki nisu bile duga vijeka. Nakon odlaska Khuena Héderváryja u Mađarsku i slabljenja cenzure u Hrvatskoj, otpušta je iz redakcije. Tek nakon intervencije drugih novinara, biva vraćena na posao.

Osim Mazzure, čest kamen spoticanja na Zagorkinu novinarskom putu bio je i njemački novinar „Agramer Zeitung“ Otto Kraus koji joj je od svih muškaraca u životu možda nanio i najviše uvreda i pogrda. Više od činjenice da je žena, Krausa je smetalo to što je Zagorka bila veliki borac protiv germanizacije. Početkom 20. stoljeća u otmjenim zagrebačkim salonima još uvijek se govorilo gotovo isključivo njemačkim jezikom, a širokim masama njemačka kultura približavala se jeftinih romana njemačkih autora, čemu će Zagorka također uspješno stati na kraj vlastitim romanima u nastavcima. I to će biti jedan od motiva Ottu Krausu za niske i nimalo džentlmenke napade na Zagorku. Tako primjerice nakon velikog uspjeha jedne Zagorkine jednočinke, kojima se uglavnom izrugivala snobovima iz visokog društva, Kraus u „Agramer Zeitungu“ piše:

„Sama komedija odiše po staji i kulturna publika će odgovoriti na ovo svojim odsustvom, ako bi kazalište tu stvar opetovalo. Svakako neka jednom za uvijek svi upamte, da sve što ova autorica piše ili bi imala drskosti napisati, jest i ostaje: 'šundliteratura za kravarice'.“ (Jurić Zagorka, 1997: 451)

Neprijatelje je Zagorka imala i u književnim krugovima, posebice nakon što su njezini romani u nastavcima osvojili mnogobrojnu publiku. Među onima koji su je napadali bio je i Antun Gustav Matoš koji joj je, kako piše u autobiografiji „Što je moja krivnja?“, jednom iskreno pojasnio i zašto to čini:

„(...) ali ja vas moram napadati i kazati, da ste nesposobni zato, jer ste svojim satirama i uspjehom u inozemstvu kao novinar probudili u ženama uvjerenje, da bi one ipak mogle posjedovati sposobnosti, da rade kao i mi! Evo primjer: kći urednika 'Narodnih novina': prevađa i piše sada feljtone. To je dosele bila moja zarada! (...) Da smo vam priznali ono, što posjedujete, onda bi danas imali na vratu cijelu regimentu ženskih konkurentica.“ (Jurić Zagorka, 1997: 474)

Za života su je omalovažavali i drugi muškarci. Koliko su pritom bili nepošteni prema Zagorki, možda najbolje ilustrira njezino iskustvo s Julijem Benešićem koje opisuje u autobiografskom zapisu „Poznata hrvatska spisateljica svojoj publici o

svome radu“ iz 1932. godine. Benešić je, piše Zagorka, napisao vrlo oštru kritiku njezine prve dramatizacije „Gričke vještice“, a da nije niti pogledao predstavu, niti pročitao roman. Kasnije kad je postao intendant kazališta, zvao je ipak Zagorku i molio je da prilagodi tekst koji je prvotno žestoko kritizirao. (Ilustrovani tjednik, br. 21, 1932: 3)

2.2. Muškarci koji su cijenili Zagorkin rad

Iako se svakodnevno morala nositi s kritikama i osudom muških kolega, bilo je među muškarcima ipak i onih koji su cijenili njezin rad i nisu se libili javno to izreći. Iz mnogih zapisa, uključujući i autobiografije Marije Jurić Zagorke, stječe se dojam kako je takvih bilo i više nego kritičara.

Najveći Zagorkin zaštitnik u muškom svijetu bio je biskup Josip Juraj Strossmayer. Zahvaljujući njemu i njegovu oduševljenju Zagorkinim političkim tekstovima – koje je prvo objavljivala anonimno, a u kojima se žestoko protivila mađarizaciji društva u Hrvatskoj – Zagorka je i dobila posao u „Obzoru“, a Strossmayer ju je u više navrata spašavao od otkaza i nemilosti direktora Dioničke tiskare Šime Mazzure i drugih njezinih kritičara. U jednoj takvoj prigodi Strossmayer je, piše Zagorka, muškarcima u uredništvu „Obzora“ napomenuo sljedeće:

„Kad je Svevišnji i Svemogući Bog nesumnjivi dar za novinara dao ženi – kao što izvire iz priloženih članaka, onda se mi grješni smrtnici moramo Njegovoj Uzvišenoj Volji pokoriti.“ (Hrvatica, br. 6, 1939: 208)

Premda su Zagorkin radni vijek u „Obzoru“ obilježili česti i žestoki okršaji s jednim od čelnih ljudi u listu, Šimom Mazzurom, imala je u redakciji i svojih zaštitnika odnosno kolega koji su cijenili njezin rad. Podržavali su je glavni urednik „Obzora“ Josip Pasarić te suradnici Jovan Hranilović, Marijan Derenčin i Milan Heimrl. Često su joj davali do znanja da im je jasno koliko joj je teško u muškom svijetu. Jednom joj prigodom Milan Heimrl piše:

„Ništa nije u ovim krugovima toliko antipatično kao žena, koja se postavlja u red s muškarcem na javnom polju rada, muškarci upravo mrze i samu pomisao, da im se žene udalje iz kuće na javni rad, a pogotovo u politiku. A vi ste baš zauzeli politiku i novinarstvo, što smatraju isključivo muškim radom i tako svu tu njihovu mržnju protiv feminizma utjelovljuju oni u vama, koja radom i životom pokazujete put u ravnopravnost žene u svim poslovima, koje su do sada smatrali samo muškima. I tako sam morao konstatirati, da moja jedina ženska kolegica i zemljakinja uživa u Zagrebu glas

najomraženijeg lica – naime zagrebačke sufražetke!“
(Jurić Zagorka, 1997: 457)

Osim u svojoj redakciji, Zagorka je imala zagovornika među muškim kolegama i u redakcijama drugih, čak i konkurentskih novina. Među takvima koji su joj najviše u karijeri pomogli bili su Milan Ogrizović i Zvonimir Vukelić alias Zyr Xapula, suradnici „Hrvatskih novosti“ i „Hrvatske smotre“. Oni su je, uz biskupa Strossmayera, poticali na pisanje povijesnih romana koji su vrlo brzo osvojili publiku. Često su javno stajali u njezinu obranu. Jedan od zapaženijih takvih primjera svakako je tekst Zvonimira Vukelića povodom desete godišnjice Zagorkina novinarskog rada. U tom se tekstu Vukelić obračunava s „obzorašima“ koji ni slovom nisu popratili godišnjicu rada svoje glavne političke novinarkе. Toga se događaja Zagorka prisjeća u autobiografiji „Što je moja krivnja?“.

„Zagorka je novinarka i političarka. Iako mi je politička protivnica, držim, da je vrijedno zaustaviti se časak kod njezine 10-godišnjice novinarskog rada. Nedavno su javile svjetske novine, da je u saboru u Kopenhagenu namještena prva žena stenografistica u Europi, u Beču je prva žena sveučilišni docent, u Parizu šofer auta, u Hrvatskoj je žena mnogo više: Velevlast štampe već punih 10 godina! O tome su pisale sve inozemne novine. Ali, čudnovato, da list,

kod kojeg je Zagorka suradnicom kroz tih 10 godina, nije ni spomenuo toga događaja!“ (Jurić Zagorka, 1997: 465)

Poklonike je imala i u politici. S obzirom na to da je bila politička novinarka i izvjestiteljica iz sabora, imala je širok krug poznanika. Brojni zapisi, uključujući i njezine autobiografije, dokaz su kako su joj priznanja javno odavali vodeći političari tog vremena, poput Frana Supila, Stjepana Radića, Svetozara Pribičevića, Tomasa Masaryka i drugih. Od svih njih u najboljim je odnosima bila s Franom Supilom koji je i sam bio novinar. U autobiografiji „Što je moja krivnja?“ Zagorka navodi i njegove riječi povodom 10-godišnjice njezina novinarskog rada.

„U Hrvatskoj, zemlji predrasuda i pugarluka, ne bi ona uspjela, da nema u nje željezne energije, žilavosti i volje za borbu i rad.“ (Jurić Zagorka, 1997: 464)

Stjepan Radić Zagorki je odao možda najveće priznanje time što je inzistirao na tome da isključivo ona prati i prenosi njegove političke govore. (Jurić Zagorka, 1953: 23)

Njezin novinarski talent bio je cijenjen i izvan hrvatskih granica. O njezinu su radu pisali europski mediji, a priznanje su joj odavali i politički

neistomišljenici – mađarski književnici E. Rakoss, K. Mikszath i drugi. (Jurić Zagorka, 1953: 11)

Zagorkin rad jako su dobro poznavali i policijski službenici. Kao novinarka je sudjelovala u demonstracijama koje su za vrijeme vladavine bana K. Héderváryja bile česta pojava na zagrebačkim ulicama. U to je vrijeme stupila u kontakt s ravnateljem policijskog redarstva u Zagrebu Vasom Beloševićem. U autobiografskim zapisima „Tko ste vi?“ opisuje kako ju je Belošević korio što kao žena sudjeluje na demonstracijama te se zbog toga počela preodjevati u muškarca. Iako je dugo bila uvjerena da Belošević toga nije svjestan, na koncu joj je ipak otkrio kako je čitavo vrijeme znao da se maskira u dječaka.

„Jednog me je dana dr. Belošević, kad više nije bio ravnatelj redarstva, zaustavio na ulici i rekao mi:

'Nas dvoje imamo neku tajnu iz borbe protiv Khuen-Hedervaryja. Da li se sjećate?'

'Ah, kako se ne bi sjećala najljepših dana mog života!'

'Uvijek sam vam želio kazati u četiri oka: Znao sam za tog nekakvog malog dečka posve točno, ali sam se prikazivao, kao da ga ne znam i čekao sam, da mi ga jednom dovedu moji stražari.“ (Hrvatica, br. 2, 1940: 22)

Usporedi li se broj imena onih koje Marija Jurić Zagorka u svojim tekstovima označuje kao kritičare i svojevrsne neprijatelje, s brojem onih koji su tijekom godina njezine novinarske karijere stajali uz nju, bodrili je u teškim trenucima, pomagali joj da se izvuče iz nevolja ili jednostavno cijenili njezin rad, nesumnjivo je da je potonjih više. Ipak, teško je oteti se dojmu da je Zagorka daleko više pozornosti poklanjala svojim protivnicima. Nejasno ostaje zašto. Možda su je njihove kritike previše uznemiravale. Ili je možda i na autobiografske zapise primijenila poznatu sposobnost dramatizacije pa je sebe samu, baš kao i junakinje svojih romana, često prikazivala većom žrtvom no što je to zaista bila. Možda su takvi zapisi rezultat ogorčenosti zbog činjenice da, unatoč tome što uistinu jest primala pohvale za svoj rad od širokog kruga ljudi, od toga nije imala nikakve materijalne koristi. Štoviše, čitavog je života bila potplaćena, a u određenim je trenucima, da bi preživjela, zalagala i prodavala osobnu imovinu (Jurić Zagorka, 1997: 486). Što je prava istina, možda nije znala ni sama Zagorka.

2.3. Muškarci koje Zagorka nerado spominje

Muškarce koji su obilježili njezin privatni život, prvenstveno svoje muževe, Marija Jurić Zagorka u

autobiografijama nerado spominje. Dok o njezinu drugom suprugu, novinaru Slavku Amadeju Vodvarki, u Zagorkinim zapisima nema niti retka, nešto više prostora dala je prvom suprugu, Mađaru Andriji Matraju, za kojeg su je roditelji prisilno udali. Njega je najzornije opisala u romansiranoj autobiografiji „Kamen na cesti“. U detalje opisuje nelagodu koju je osjećala za kratko vrijeme provedeno s njim i njegovom majkom u Mađarskoj. Ondje su je, svjedoči Zagorka, izgladnjivali, zabranjivali joj da piše, da govori na materinjem jeziku te da održava kontakte s obitelji i prijateljima u Hrvatskoj. Iz zapisa koje sadrži „Kamen na cesti“ vidljivo je kako je Matraj – u romanu imena Lajoš Nađ – od prvog susreta Zagorki bio mrzak. Vidljivo je to iz Zagorkina – u romanu Mirjanina – razgovora s majkom.

„'Meni je stran. Strahovito stran', brani se Mirjana.

'Priviknut ćeš se na njega kad ga budeš ljubila.'

'Neću ga nikada ljubiti. Bojim se tog čovjeka, bojim se, mama.'“ (Jurić Zagorka, 1987: 179)

Zagorka je na koncu doslovno pobjegla od Matraja u Hrvatsku. Jedina svijetla točka njezina boravka u Mađarskoj bila je činjenica što je ondje usavršila mađarski jezik, zahvaljujući čemu je kasnije u Hrvatskoj prevodila mađarske tekstove za hrvatske

novine, i obratno – što joj je dodatno otvorilo put u novinarske krugove.

Drugi Zagorkin suprug bio je Slavko Amadej Vodvarka za kojeg se udala 1911. godine. U dokumentarno-igranoj seriji „Zagorka“, koju je režirala Biljana Čakić-Veselič, nećakinja Slavka Vodvarke Branka Vegar svjedoči kako se Vodvarkina obitelj protivila njegovu braku sa Zagorkom, zbog čega su ga se i odrekli. Na kraju je brak propao. (Čakić Veselič, 2007.)

U pojedinim dokumentima nailazimo i na zapise da je Zagorka koncem 1920.-ih godina živjela sa znatno mlađim zagrebačkim književnikom i novinarom Rudolfom Habedušem Katedralisom. Međutim, njihova je veza naprasno okončana, a Zagorka je kasnije utvrdila kako joj je ukrao rukopis koji je potom objavio kao zajednički rad s dr. Dujom Giromettijem pod naslovom „Katakombe svetog Marka“ (Vujnović, 2009: 142).

Baš kao i na profesionalnom planu, Zagorka je očito i u privatnom životu bila nesretna. Nakon teškog djetinjstva, loša sreća pratila ju je u brakovima i ljubavnim vezama. Možemo pretpostaviti kako je to glavni razlog zbog kojeg svoje partnere spominje tako rijetko ili o njima uopće ne piše u svojim zapisima.

3. Zagorkino novinarsko stvaralaštvo iz ženskog kuta

U gotovo svim Zagorkinim romanima radnja se vrti oko žena. Sve su njezine junakinje pametne, hrabre, odlučne, lukave, spretna te i u najnevjerojatnijim situacijama uspijevaju nadmudriti svoje muške suparnike. Nera, Gordana, Jadranka, Ksenija i druge žene o kojima piše kao da su odraz onoga što je Zagorka sama željela biti, a što joj za života uglavnom nije polazilo za rukom. Tek nakon njezine smrti, kad su započela intenzivnija istraživanja njezina rada, javnost je počela uviđati kako je Marija Jurić Zagorka na neki način zaista bila junakinja svoga vremena – prvenstveno kad je riječ o borbi za žensku ravnopravnost. Po tom je pitanju učinila mnogo. Osim u romanima u kojima je kroz djela svojih junakinja žene svoga vremena učila kakve moraju biti, Zagorka je i u stvarnom životu, konkretnim aktivnostima, činila mnogo da popravi položaj žena za koje se u njezino vrijeme vjerovalo kako im je mjesto u kući. Sama činjenica da je Zagorka radila kao novinarka za ono je vrijeme bila presedan i svojevrsna poruka ženama da mogu i smiju tražiti priliku da zarade svoj kruh i u onim zanimanjima za koje se tradicionalno vjerovalo da su

muška. Osim pisanjem, Zagorka im je to redovito poručivala i na brojne druge načine.

3.1. Podrška radnica i žena iz puka

Potaknuta činjenicom da žene, ne samo u novinarskoj, već i svim ostalim profesijama, za isti ili opsežniji rad, primaju manju plaću od muškaraca, već 1896. godine Marija Jurić Zagorka u Zagrebu osniva „Kolo radnih žena“, što spominje u nekoliko svojih autobiografija. U zapisima „Što je moja krivnja?“ piše kako je na samom početku u „Kolu“ bilo 37 radnica zagrebačke tiskare, fabrike cigareta i kožarnice, dvije učiteljske pripravnice i dvije sobarice. Zagorka i ostale članice „Kola“ poslale su vladajućima zahtjev za priznavanje socijalnih i političkih prava žena, no umjesto očekivanog odobravanja vlasti, Zagorka završava na redarstvu zbog „poziva na nemoral i rušenje zakona“ (Jurić Zagorka, 1997: 453). Unatoč tome, Zagorka se nastavlja sastajati s radnicama i držati im predavanja o ravnopravnosti spolova.

Za neke njezine feminističke podvige pročulo se diljem Europe. Najveći odjek u stranim medijima izazvalo je Zagorkino organiziranje demonstracija protiv aktualnog bana Khuena Héderváryja 1903. godine koje detaljno opisuje u nedovršenoj autobiografiji „Tko ste vi?“. Te godine, nedugo nakon

izlaska iz zatvora zbog uređivanja „Obzora“, uz pomoć izvjesne gospođe Kašner, Zagorka u crkvi na Markovu trgu u Zagrebu, pod izlikom molitve, okuplja oko tisuću žena. Nakon mise, Zagorka predvodi okupljene žene pred bansku palaču na Markovu trgu gdje s njima Héderváryju pod prozorom pjeva hrvatsku himnu.

„Stražar je tamo na trgu zinuo jadnik kao morski pas, samo što nas nije progutao. Izašlo je oko 900 do 1000 žena iz crkve. Stale smo pred banskom palačom i zapjevale himnu. Zapovjednik je odjela redarstva dao nalog i odmah poslao na telefon. Znali smo, što to znači. Zatim viknemo gospodjama: 'Za nama – Hedervaryu podoknicu'. Nijedna nije izašla iz reda. Brzo smo požurile naprijed, kao da tobože hoćemo otići s trga, ali naglo zaokružismo i pred bansku palaču. Tu mi se pružila prilika, da i ja jednom budem neki general.“ (Hrvatica, br. 4, 1940: 13)

Da je imala priliku, i da joj kolege u redakcijama u kojima je radila i samoj nisu osporavali to što se traži u „muškoj“ profesiji, Zagorka bi zacijelo žene o njihovim pravima nastojala osvijestiti i svojim novinarskim tekstovima. Kako za to nije imala uvjete, činila je to svoime romanima u kojima su sve konce vukle njezine hrabre junakinje. Intrigantnim zapletima, zanimljivom fabulom i

životopisnim dijalozima privlačila je pažnju čitateljica, budila u njima potrebu za pisanom riječi, poručujući im između redaka kakve žene bi trebale biti. Upravo su na Zagorki, vjeruju mnogi analitičari njezina rada, najveće zasluge što su žene tog vremena uopće počele čitati. Zagorka je svoj cilj ostvarivala na vrlo profinjen način, uspijevajući se ne zamjeriti zagovarateljima patrijarhalnih vrijednosti koje su u njezino vrijeme prevladavale u društvu. U seriji tekstova objavljenih u „Jutarnjem listu“ u svibnju 2015. godine povodom premijernog izdavanja niza „zaboravljenih“ Zagorkinih romana, Anita Dremel piše:

„Kada se neki kritičari čude kako je moguće Zagorku zvati (proto)feministkinjom kada je za svoje čitateljice nudila priču koja uvijek završava u sretnom braku, dakle u patrijarhalnome okviru, važno je shvatiti strateško djelovanje koje je s jedne strane uklopljeno u okvir idealnog anđela u kući, a s druge strane koristi vragolaste pomake prema novome. Upućivati iz današnje perspektive kritiku ovakvom tipu strategije kao naivnom i zapravo nefeminističkom znači zaboraviti na živu komunikaciju ovakve književnosti sa svojom publikom, kao i zaboraviti na realan socijalni položaj žene početkom 20. stoljeća: žene u širokim slojevima hrvatskog društva uopće nisu čitale dok nisu počele

čitati Zagorku. Pokazuje se, dakle, da je samo iskustvo čitanja romansi za žene moglo imati snažne učinke i da je čin čitanja romana moderno iskustvo za ženu koja otvara put prodoru liberalnih i novih ideja.“ (Jutarnji list, br. 6025, 2015: 16)

3.2. Žene koje nisu cijenile Zagorkin rad

Iako su Zagorku zbog njezina zalaganja za ženska prava i „čarolija“ koje je izvodila svojim perom zavoljele tisuće žena u tadašnjoj Hrvatskoj, bilo je i onih koje su, baš kao i brojni muškarci, njezin rad osporavale i konstantno dovodile u pitanje. Bile su to uglavnom dame iz visokih društvenih krugova koje su, svjedoči sama Zagorka, protiv nje često javno istupale. U autobiografiji „Što je moja krivnja?“ Zagorka opisuje zagrebačke reakcije na njezinu budimpeštansku proslavu desete godišnjice novinarskog rada koju su joj priredile kolege novinari iz europskih listova. U domovini je u novinama „Domaće ognjište“ hvali i podržava kolegica Adela Milčinović koja se u svome tekstu čudi tome što je uredništvu „Obzora“ promaknuo tako važan datum. Istovremeno, dame iz visokog društva od uredništva „Obzora“ traže da se Zagorka protjera iz redakcije.

„Nakon te javne 10-godišnjice ravnateljstvo 'Obzora' odlučilo je, da me otpusti. To su tražile

visoke dame, žene Obzoraša kao i 'Gospodinjski klub' koji je vodio društvo – i ove su me visoke dame toliko prezirale, da mi nisu ni ponudile stolac, kad me je redakcija slala, da donesem izvještaj o njihovoj priredbi. Ali su se digli naprednjaci i sama koalicija i tako zapriječili, da izgubim kruh radi mržnje 'visokih dama'“. (Jurić Zagorka, 1997: 466)

U istoj autobiografiji Zagorka kasnije opisuje kako je uz pomoć mlade feministkinje Ženke Frangeš „razbila“ spomenuti „Gospodinjski klub“, nakon čega je Frangeš osnovala demokratsko društvo žena. (Jurić Zagorka, 1997: 484)

Lako je pretpostaviti kako je glavni razlog mržnje visokih dama prema Zagorki ležao u njezinim jednočinkama u kojima je redovito ismijavala bogate dame i gospodu. U zapisima „Moje pravo i dužnost“ Zagorka piše o tri intelektualke iz visokog društva koje je ozlojedila.

„Ipak ostale su tri žene iz visokih krugova intelektualno svakako nadmoćne svojoj okolini – ove su mrzile novinarku Zagorku radi njenog političkog stava, radi populariteta i njezinih jednočinka, kojima je vazda žigosala grdne manire presvijetlih i preuzviženih gospodja i gospode. Ove tri žene su u kasnijim godinama kad su se već obdržavale velike skupštine u raznim društvima napadale često Zagorku i uvijek ostale u jednoj manjini, ali su joj javno

obećale 'danas-sutra krutu osvetu'.“ (Jurić Zagorka, 2012: 205)

3.3. Sloboda izražavanja u vlastitim ženskim časopisima

Osim u romanima, svoja feministička uvjerenja Marija Jurić Zagorka konačno uspijeva širiti i putem novinskih članaka – tek pokretanjem vlastitih ženskih časopisa. Na prvi takav poslovni potez potaknuli su je ljudi iz njemačke izdavačke kuće „Ullstein“ koji su joj ponudili da u Zagrebu uređuje hrvatsku inačicu jednoga njemačkog časopisa za žene. Ona to doživljava kao novi pokušaj germanizacije kojoj se tijekom čitavog života oštro protivila te odbija ponudu. U suradnji s imućnim zagrebačkim bračnim parom Schwartz 1925. godine pokreće „Ženski list“. Prvi broj objavljen je u travnju te godine.

„Ženski list“ bio je novost na tadašnjem tržištu tiskovina u Hrvatskoj. I prije su postojale novine namijenjene isključivo ženama, no one su uglavnom bile specijalizirane, namijenjene pripadnicama točno određenih zanimanja ili ideološki obojene. „Ženski list“ bio je namijenjen ženama u svim društvenim slojevima. Kroz tekstove su se Zagorka i njezine suradnice obraćale domaćicama,

radnicama, umjetnicama i svim drugim ženama. Magazin je donosio novosti iz ženskih udruga diljem zemlje, poučne tekstove o važnim ženama u domaćoj i stranoj povijesti, literarne uratke, savjete za domaćinstvo, zdravlje, modu i sl. Uz pomoć svojih tekstova Zagorka među ženskom publikom širi liberalne ideje i daje ženama do znanja kako se mogu i trebaju izboriti za svoja prava i bolji položaj u društvu.

Zagorkina uvjerenja za mnoge su u to vrijeme čini se bila suviše liberalna i slobodoumna – čak i za neke od njezinih najbližih suradnica. Potvrđuje to njezin sukob sa članicama uredništva Sidom Košutić i Dragicom Ivančević koje su zastupale daleko konzervativnije stavove od njezinih. Zbog tih neslaganja te činjenice da je Sida Košutić pred sam početak Drugoga svjetskog rata bila politički podobnija kandidatkinja za urednicu, Zagorka mora napustiti „Ženski list“ koncem 1938. godine. O tome piše u autobiografiji „Što je moja krivnja?“:

„Godine 1938. uvjerali su vlasnike 'Ženskog lista', da će Stojadinović obustaviti taj mjesečnik, zato što ga uređuje novinarka, koja je vodila pokret protiv njemštine, a ona urednica koja im se nudi na moje mjesto, imade podršku seljačke stranke s vodstvom na čelu. Vlasnici me otpuste bez otkaza, a to su mogli lako, jer 4 godine unatrag nije mi list plaćao ništa,

pošto je bio prezadužen. Radi ovog postupka, iz osvete počnem bez pare izdavati domaćinski list 'Hrvaticu', a pretplatnice (8000 na broju) pređu k meni.“ (Jurić Zagorka, 1997: 493)

Prvi broj „osvetničke“ „Hrvatice“ izašao je u prosincu 1938. godine. Novi je Zagorkin časopis za žene konceptualno bio nalik „Ženskom listu“ na njegovim počecima, a da je upravo to bilo ono što su željele hrvatske čitateljice najbolje dokazuje činjenica kako je većina pretplatnica „Ženskog lista“ otkazala pretplatu te se pretplatila na „Hrvaticu“. Svojim novim časopisom Zagorka nastavlja svojevrstu edukaciju žena u Hrvatskoj. Piše o pravima, navikama i aktivnostima žena u razvijenom svijetu, prati stanje u Hrvatskoj, piše o aktualnim zbivanjima, o povijesti i sl. Teme i priče u „Hrvatici“ su raznolike i mnogobrojne, a na takav koncept Zagorka se vjerojatno odlučila kako bi zadovoljila potrebe i želje žena u svim slojevima društva.

Zagorka je bila u stalnom kontaktu sa svojim čitateljicama. Objavljivala je njihova pisma, ali i druge priloge. Upravo su ta obraćanja čitateljica Zagorki i – preko nje – drugim ženama u Hrvatskoj, najbolji dokaz toga da su žene u Hrvatskoj iznimno cijenile prvu hrvatsku novinarku. Najbolje to ilustrira primjer ankete o izboru ženskoga narodnog zastupnika. U drugom broju „Hrvatice“ Zagorka,

među ostalim, poziva svoje čitateljice da pišu koju bi Hrvaticu, da mogu, izabrale za narodnu zastupnicu. Rezultati ankete nikada nisu objavljeni, što Zagorka pojašnjava nekoliko brojeva kasnije činjenicom kako je većina čitateljica napisala da bi upravo nju predložila za zastupnicu pa Zagorka zaključuje kako bi objava takvih pisama u njezinu vlastitu listu bila neprimjerena. Ipak napominje kako će sva pisma zadržati za uspomenu. (Hrvatica, br. 2, 1940: 2; br. 8, 1940: 8)

Nažalost, „Hrvatica“ nije dugo izlazila. Posljednji broj objavljen je u prosincu 1940. godine. Nakon okupacije Zagreba, ustaše su Zagorki zabranili izdavanje časopisa, zaplijenili su joj svu zaradu i položili je u blagajnu „Ženskog lista“, a iz Zagorkina stana, u kojem je uređivala novine, odnijeli su čak i pokućstvo. (Jurić Zagorka, 1997: 494)

Gašenje „Hrvaticice“ značilo je na neki način kraj Zagorkine novinarske karijere. Nakon te životne epizode tek je povremeno pisala za novine. Njezino ime na novinskom papiru pojavljivalo se uglavnom u svojstvu autorice povijesnih romana koji su i dalje, sve do njezine smrti 1957. godine, izlazili u različitim novinama.

4. Zagorka sama o sebi

Iako se u pojedinim dijelovima svojih autobiografija Marija Jurić Zagorka sjeća pohvala i priznanja koje je dobivala od kolega novinara, političara i drugih kritičara, sama sebi i svojem radu niti u jednom zapisu ne dijeli lovorike. Upravo suprotno, u svim autobiografijama sklona je sebe prikazivati kao žrtvu te svako malo preispitivati svoj rad. Zbog toga se teško oteti dojmu kako joj je tijekom čitavog života nedostajalo samopouzdanja. To su primjećivale i njezine kolege. U autobiografiji „Tko ste vi?“ opisuje kako je Milan Heimrl doživio tu njezinu sklonost nakon što je doznao da za izdavače besplatno piše romane.

„Najviše mi je govorio dr. M. Heimrl: 'Nemate samosvijesti, dakle ni energije, boriti se za svoja prava' – a to je pravo čudo. 'Znali stići pred oružnike u demonstracijama, a sada nemate odvažnosti braniti sebe! Nemate ponosa ni pravne svijesti. Žene nisu sposobne štititi svojih prava! Pišete o junacima, a sami ste – kukavica!'“ (Hrvatica, br. 12, 1940: 25)

Osporavanje novinarskog rada i zasluga od strane kolega i dijela publike, uglavnom aristokracije kojoj nisu odgovarali njezini stavovi, ponajviše su utjecali na nedostatak samopouzdanja. Stalni pokušaji

da je izguraju iz redakcija, prikažu kao umno poremećenu ženu koju ne treba doživljavati ozbiljno te prešute sve njezine zasluge, kod Zagorke su povremeno izazivali očaj i panični strah za egzistenciju. Zbog takvih je situacija nekoliko puta pomišljala i na samoubojstvo, što otvoreno priznaje u svojim autobiografskim zapisima. U autobiografiji „Tko ste vi?“ opisuje jednu takvu situaciju na samom početku novinarske karijere, nakon što je odbijaju zaposliti u „Obzoru“ te je ismiju jer se, kao žena bez aristokratskog podrijetla, uopće usudila to zatražiti.

„Kroz prozor dopire od nekuda zvižduk vlaka i donosi mi predodžbu: željezničke tračnice, a po njima klopoću ogromna željezna kolesa. Ako pregaze ovu smjesu 'nitko' ne može iz toga postati – truplo, dakle ipak – netko što ne mogu više zgaziti smijehom. Slušam taj signal. Uvlači mi se u dušu i nudja mi pomoć.“ (Hrvatica, br. 3, 1939: 103)

U namjeri da izvrši samoubojstvo taj put spriječila ju je bivša dadilja Marta. Međutim, ideja da sama okonča život nije ju napuštala. Pokušala ju je ostvariti puno kasnije, nakon što joj je ustaška vlast zabranila izdavanje „Hrvatice“ i oduzela joj gotovo svu imovinu. Tada je očajna popila otrov, no pronašli su je na vrijeme i spasili je od sigurne smrti. (Jurić Zagorka, 1997: 494)

Idejom samoubojstva bavi se i u romansiranoj autobiografiji „Kamen na cesti“. Štoviše, roman i završava samoubojstvom Mirjane, kako sebe Zagorka u tom djelu naziva. Svoju smrt utapanjem u moru pritom opisuje kao svojevrsno ispunjenje, ostvarenje sna – lijepo i privlačno.

„Pogled joj se spušta k modroj pučini. Zove je, dozivlje u čarobno krilo čudesnih dubina. Vuče je nevidljivim tajnim snagama. I ona silazi.“ (Jurić Zagorka, 1987: 445)

U određenim situacijama Zagorka je sama sebi bila najveći kritičar. Čak i kada u karijeri postiže određene uspjehe i doživljava pohvale drugih, sklona je umanjivanju svojih zasluga i vrijednosti. U autobiografiji „Tko ste vi?“ prepričava susret s Eugenom Kumičićem u kazališnoj loži, prilikom kojeg je književnik hvali pred drugim muškarcima i otvoreno se zanima za njezin rad. Zagorka taj događaj opisuje kao nešto potpuno neočekivano i do tada za nju nezamislivo, kao da nije dostojna Kumičićevih pohvala. Pritom ponovno podcjenjuje svoje kvalitete, nazivajući se „mrvicom svih mrvica“ te uspoređujući se s prosjakom kojeg su posjeli na prijestolje. (Hrvatica, br. 8, 1939: 262)

U svakom retku Zagorkinih autobiografskih zapisa vidljivi su strah i nesigurnost. Bojala se, i kad su je u redakcijama kudili, ali i u rijetkim situacijama

kad bi joj izlazili u susret. Tako, primjerice, iz autobiografije „Tko ste vi?“ doznajemo kako joj je, nakon dolaska Milana Heimrla u redakciju, upravo njegovim zalaganjem, smanjen obim posla. Čak i to izaziva strah kod Zagorke i bojazan da bi, ukoliko bude radila manje, mogla dobiti otkaz. (Hrvatica, br, 10, 1939: 327-328)

U autobiografskim zapisima Zagorka otkriva kako joj je na samopouzdanje utjecala i vlastita vanjština. Niska i sitna pojava nije bila nimalo u skladu s gorljivim i odlučnim tekstovima koje je pisala pa su ljudi, kad bi je upoznali, često bili iznenađeni. U takvoj situaciji našla se gostujući u Splitu, na tamošnjim kazališnim izvedbama svoje drame „Evica Gupčeva“. U autobiografiji „Tko ste vi?“ opisuje kako joj je nesporazum oko doživljaja njezine vanjštine pojasnio jedan od njezinih splitskih domaćina.

„Znate, sve je to nesporazum. Naime, kad su se vodile u Zagrebu demonstracije, naše su splitske novine pisale o vašem radu u demonstracijama, o vašem zatvoru i svemu i tako smo si po tome pisanju stvorili o vama sliku impozantne pojave, s malo prosijedom kosom, silnom energijom u izražaju lica – jednom riječi – imali smo sliku neke amazonke, pa tako nismo slutili...’

'Da ćete vidjeti patuljastu amazonku!'" (Hrvatica, br. 7, 1940: 18)

Zagorkine poteškoće sa stvaranjem realne slike o sebi dodatno se kompliciraju nakon što počne pisati romane. Dio publike i kritičara tada je doživljava kao novinarku, dio kao književnicu, mnogi joj spočitavaju oboje. Ona sama čitavo vrijeme bježi od titule književnice, ponekad se stječe dojam da se stidi svojih književnih radova te da pred publikom samu sebe opravdava za njihovu nedovoljnu kvalitetu koju su joj zamjerali kritičari.

„Javno na pozornici rekla sam publici, da nisam i nikada ne ću biti književnik, niti sam pokušala to biti. Moja je profesija novinarstvo. Romane sam pisala samo za propagandu protiv njemačkih romana.“ (Jurić Zagorka, 1997: 487)

U autobiografskom zapisu „Poznata hrvatska spisateljica svojoj publici o svome radu“ još više trivijalizira svoj književni rad.

„Literarni velikani pozvani su da pišu umjetnička i vječna djela, a ja imam samo dužnost da kao pisac zabavljam hrvatsku publiku.“ (Ilustrovani tjednik, br. 21, 1932: 3)

Pišući te riječi 1932. godine Zagorka nije mogla ni slutiti da će njezina književna djela

godinama kasnije, pa i u današnje vrijeme, biti među najčitanijim naslovima.⁴

I s negativnim stavom koji je imala prema svome radu, Zagorka je tijekom svoje karijere postigla značajne uspjehe te je svojim radom zadužila generacije novinara – posebno žena u toj profesiji. Stoga možda nije neprimjereno zapitati se nisu li razmjeri tih zasluga mogli biti i veći da je pokazivala malo više respekta prema samoj sebi.

⁴ Da zanimanje za Zagorkinu pisanu riječ ne jenjava, ilustrira činjenica da je „Jutarnji list“ u svibnju 2015. godine počeo s izdavanjem serije njezinih romana koji – osim „Vladka Šaretića“ i „Male revolucionarke“ – dosad uglavnom nisu bili uknjiženi.

5. Bobene fronte i zasluge

„Moja borba bila je usmjerena na tri fronte i to: protiv Mađarona i mađaronske politike, drugo, protiv njemstva i treće, protiv postojećeg društvenog nepisanog zakona, da ženi nema mjesta u javnom radu.“ (Jurić Zagorka, 1953: 17)

Tim riječima svoje životne ciljeve u jednu rečenicu u autobiografiji „Kako je bilo“ sažima Marija Jurić Zagorka. I zaista, iz analize njezina cjelokupnoga novinarskog rada, vidljivo je kako se zadaće koju je zadala sama sebi dosljedno držala tijekom čitave svoje karijere. Teško je procijeniti u izvršavanju kojeg od spomenutih zadataka je bila najrevnija. Njezino domoljublje i nastojanje da osvijesti žene o važnosti ravnopravnosti bili su joj podjednako važni. S obzirom na to da je i sama loše prolazila zbog svog angažmana u „muškoj“ profesiji, priliku da educira žene o njihovim pravima putem novinarskog pera nije imala. Svaki takav pokušaj širenja feminističkih ideja njezini bi urednici opstruirali i prije početka realizacije. Stoga je Zagorka u ostvarivanju ovoga svog zadatka djelovala na druge načine, pokretanjem već spomenutog „Kola radnih žena“, držeći radnicama i drugim ženama edukativna i motivirajuća predavanja i slično. Za taj se njezin rad, iako nije bio popraćen u novinama,

znalo. Kolega Milan Heimrl naziva je prvom zagrebačkom sufražetkom (Jurić Zagorka, 1997: 457), dok se na njezino feminističko djelovanje osvrću i drugi novinari i kritičari toga vremena, uglavnom u negativnom kontekstu, nazivajući je „švabožderkom“, „Mannweibom“ i sličnim pogrđnim imenima. (Jurić Zagorka, 1997: 454)

Koliko je u prvoj polovini 20. stoljeća ženama bilo teško ostvarivati ono što su im čak i tada jamčili zakoni i pravilnici, najbolje ilustrira Zagorkino iskustvo s naplatom vlastitog rada. U različitim redakcijama, često je pisala potpuno besplatno. A kad bi dobila plaću, ona bi uglavnom bila daleko manja od one koju su, i za puno manje posla od onoga što ga je ona obavljala, dobivale njezine muške kolege.

„Osjećala sam se mašinom dizalicom tiraže gospodi dioničarima, dok sam ja često založila svoj jesenski kostim, da kupim drva za zimu. Još danas imadem založnice, čak i na 6 kruna, koje nisam mogla iskupiti, jer sam i usred rata imala 150 kruna plaće, a drugi članovi 250 i 350!“ (Jurić Zagorka, 1997: 479)

Iako bismo se iz današnje pozicije mogli zapitati kako si je Zagorka mogla dopustiti takvu vrstu ponižavanja od strane poslodavaca i muških kolega, prilikom promišljanja o tom detalju valja uzeti u obzir činjenicu kako su u to vrijeme vrata

većine zanimanja koja su podrazumijevala misaonu i intelektualnu aktivnost za žene bila potpuno zatvorena. Stoga već činjenica da je Zagorka uspjela prokrciti sebi put u novinarsko zvanje predstavlja uspjeh sam po sebi. Tim je svojim činom i drugim ženama otvorila vrata u novinarstvo.

5.1. Utjecaj na političke prilike

I dok u svojim novinarskim tekstovima borbu za prava žena nije smjela spominjati, daleko više slobode imala je s druga svoja dva cilja koja spominje u autobiografijama – borbi protiv germanizacije i mađarizacije. Marija Jurić Zagorka bila je gorljivi domoljub i ta činjenica izvire iz većine njezinih novinarskih i književnih uradaka.

Sklona dramatiziranju i slikovitom prikazivanju stvari i pojava, uspjela je svojim živopisnim tekstovima zainteresirati čitatelje za ozbiljne političke teme. Supilovima riječima, uspjela je „oteti publiku suhoj teoriji“ (Jurić Zagorka, 1997: 464). Iako su je ponižavali, njezini urednici i kolege bili su svjesni njezina izvanrednoga novinarskog talenta pa su joj povjeravali neke od najvažnijih zadataka. Jedan od značajnijih iskoraka u Zagorkinoj karijeri bilo je izvješćivanje sa sjednica hrvatsko-ugarskog sabora u Budimpešti 1908. godine. U

društvu kolega novinara iz čitave Europe, Zagorka je bila jedina (ženska) izvjestiteljica iz sabora. No, za razliku od iskustva iz Hrvatske, ondje je zbog činjenice da je žensko ne osuđuju, već je prihvaćaju kao sebi ravnu.

Zagorkina detaljna izvješća o političkim raspravama u saboru izazivala su veliku pažnju javnosti u Hrvatskoj. „Obzor“, za koji je tada radila, prodavao se u ogromnim nakladama. Javnost je svoje mišljenje o aktualnim političkim zbivanjima u zemlji kreirala upravo na temelju njezinih tekstova. S obzirom na to da su oni bili protumađaronski obojeni, mađarska vlada činila je sve kako bi je pridobila na svoju stranu i zaustavila njezino pisanje. Međutim, Zagorka se čvrsto držala svojih uvjerenja. Nisu je plašile prijetnje, niti je pristajala na pokušaje podmićivanja. U autobiografiji „Što je moja krivnja“ detaljno opisuje kako su joj čelnici mađarske vlade nudili velik novac ukoliko jedno od izvješća napiše prema sugestijama šefa tadašnjeg „presbira“, svojevrzne novinske agencije u službi vladajućih. Međutim, Zagorka tu ponudu oštro odbija (Jurić Zagorka, 1997: 467). Za daleko veću plaću od one koju je primala u Hrvatskoj, nudili su joj posao i u mađarskim novinama „Pester Loyd“, u domaćim „Narodnim novinama“ koje su također bile u službi

vlade, no Zagorka ostaje vjerna sebi i svojim uvjerenjima.

Jedan od najvažnijih trenutaka u Zagorkinoj karijeri bilo je praćenje tzv. Friedjungovog procesa u Beču. Zbog negativnog pisanja u medijima i prozivanja zbog veleizdajstva, tadašnja hrvatsko-srpska koalicija poziva pred sud u Beč austrijskog povjesničara Heinricha Friedjunga. Proces je za „Obzor“ u Beču pratila upravo Marija Jurić Zagorka. Suđenje je izazvalo i veliko zanimanje stranih medija koji nisu u potpunosti poznavali situaciju u Hrvatskoj i Srbiji te traže od Zagorka da ih uputi u okolnosti. Upravo zahvaljujući toj Zagorkinoj intervenciji i strani mediji staju na stranu političara iz Hrvatske i Srbije te proces završava u korist hrvatsko-srpske koalicije. No svojim se uplitanjem Zagorka silno zamjerila austrijskoj vladi. U zapisima „Moje pravo i dužnost“ opisuje kako joj jedan austrijski ministar u tijeku procesa nudi bogatu nagradu ukoliko prestane prenositi stranim medijima istinu te pristane izvješćivati prema napucima austrijske vlade. I tu ponudu, unatoč prijetnjama, Zagorka odlučno odbija. (Jurić Zagorka, 2012: 205)

Važnu ulogu Zagorka je odigrala u otkrivanju laži mađarske vlade povodom obilježavanja tzv. tisućite godišnjice stvaranja ugarske domovine. Tom su prilikom Mađari Hrvate prikazali kao divljački

narod koji su tek oni, osvajanjem Hrvatske, doveli u red. Postavljajući izložbe za spomenutu godišnjicu u različitim su publikacijama iznijeli čitav niz povijesnih neistina koje je otkrio hrvatski povjesničar Ivan Tkalčić, a na temelju čijeg je istraživanja Zagorka napisala brošure na mađarskom i njemačkom jeziku. Brošure su podijeljene inozemnim posjetiteljima mađarske izložbe i novinarima, zahvaljujući čemu Europa doznaje pravu istinu. (Jurić Zagorka, 2012: 198)

Priča o Friedjungovom procesu i mađarskom falsificiranju povijesti uvjerljivo ilustrira moć koju je u svoje vrijeme imala Marija Jurić Zagorka. Kad je riječ o Friedjungovom procesu, činjenica je da je upitno kako bi spomenuti proces završio da nije bilo njezinih izvješća stranim medijima koji su Europom proširili priču o nastojanjima Austrijanaca da krivotvorenim dokumentima unište ugled hrvatsko-srpske vlade. Priča o lažnoj mađarskoj obljetnici važna je zbog činjenice da je Zagorkino razotkrivanje silno razljutilo mađarsku vladu i njezine pobornike, zbog čega su nesložne stranke u hrvatskoj osjetile opasnost te se, ponukane time, na koncu ipak odlučile na suradnju. Stoga možemo zaključiti da je Marija Jurić Zagorka svojim djelovanjem utjecala i na tijek povijesnih zbivanja na ovim prostorima. Nažalost, tek su joj malobrojni za života za to odali priznanje.

5.2. Korištenje naprednih novinarskih metoda

Osim narodâ koji su živjeli na ovim prostorima, Zagorka je svojim radom dala značajan doprinos i novinarskoj struci – ženama je otvorila vrata novinarske profesije, a pripadaju joj i zasluge za unaprjeđenje novinarstva općenito. Prva je novinarka koja se bavila istraživačkim novinarstvom. Nastojala je da svaki tekst koji je potpisivala – bilo punim imenom, bilo nekim od (prepoznatljivih) pseudonima⁵ – bude točan i vjerodostojan. Do informacija je dolazila krećući se među elitom, ali i običnim malim ljudima. I pritom je uživala. Iz autobiografije „Tko ste vi?“ vidljivo je kako je savršenstvu težila od samih svojih novinarskih početaka.

„Slijedili su dani rada, dosele nepoznatog. Rad pun straha, zabrinutosti, hoće li ono što izlazi ispod pera, biti dobro, odgovarati svrsi, što će reći urednik? Sto puta čitam, stanem, mislim ispravljam, pišem iz nova, neprestano se netko nevidljivi nada mnom nadgledava i šapće mi: 'Nije dobro, nije jasno

⁵ U časopisu „Hrvatica“ pojavljuju se primjerice pseudonimi Iglica i Petrica Kerempuh, potpisivala se i kao Jurica Zagorski, Ružica Zagorska, itd.

napisano, izrečeno, predugo ili premalo obradjeno!' Pišem iznova, jedamput, i triput i ponovno čitam sa strepnjom u duši, sa sumnjom i nesigurnošću.“ (Hrvatica, br. 5, 1939: 176)

U istoj autobiografiji opisuje i načine na koje je dolazila do informacija.

„Kad nije bilo gradje za pisanje, otišla sam na ulicu, kao domaćica sa praznom košarom, da nabavim živeža za – pero. Sujeti su ležali po asfaltu, trebalo ih je samo pokupiti. I eto ti pune košare do vrha.“ (Hrvatica, br. 9, 1939: 294)

Svakom zadatku koji je stavljen pred nju Zagorka je pristupala ozbiljno i studiozno. Nastojala je čitateljima ponuditi točne i konkretne informacije, bilo da je riječ o novinarskim tekstovima ili povijesnim romanima koje je objavljivala u nastavcima u različitim novinama. Kako bi njezini radovi bili potpuno vjerodostojni, znala je dane provoditi u povijesnih arhivima te neumorno proučavati dokumente i drugu povijesnu građu. (Jurić Zagorka, 1997: 472)

Novost koju je Zagorka uvela u novinarstvo bila je i stalna interakcija s čitateljima. To posebice dolazi do izražaja u „Ženskom listu“ i „Hrvatici“ u kojima redovito objavljuje pisma i druge radove svojih čitateljica, odgovara na njihove upite i dopisuje se s njima. Da je upravo Zagorka bila zaslužna za

činjenicu što se u „Ženskom listu“ nalazilo mjesta i za pisma i osvrte čitateljica, u svojoj knjizi „Forging the Bubikopf Nation: a feminist political-economic analysis od Ženski list, interwar Croatia's women's magazine, for the construction of an alternative vision of modernity“ Marina Vujović dokazuje pažljivom analizom te korespondencije. Kao glavni argument navodi činjenicu kako su u razdobljima kad bi Zagorka iz nekog razloga izbivala iz redakcije te bi časopis uređivala uglavnom njezina kolegica Olga Baldić-Bivec, pisma čitateljica izostajala. Zagorkin interes za publiku bio je stvaran, lišen bilo kakve lažne kurtoazije i ulagivanja. Dokazuju to brojna pisma čitateljica pronađena u njezinu stanu nakon smrti koja su na marginama bila ispisana bilješkama nastalima, po svoj prilici, s namjerom da na pisma odgovori. (Vujnović, 2008: 256-278)

Iz svega navedenog vidljivo je kako se Marija Jurić Zagorka za vrijeme čitave svoje karijere dosljedno držala postojećih novinarskih načela, ali i da je svojim primjerom novinarsku profesiju obogatila novim načinima rada i ophođenja s čitateljima. Ilustrirajući ozbiljne i teške političke teme kroz priče običnih malih ljudi, uspjela je za politiku i „visoke“ društvene pojave zainteresirati sve slojeve društva. Način na koji je to činila u isto je vrijeme jednostavan i maestralan. Jedan od primjera kako

Zagorka na temelju detalja iz svakodnevice običnoga malog čovjeka prikazuje izuzetno ozbiljan problem u tadašnjem hrvatskom društvu jest i jedan od njezinih prvih novinarskih članaka „Egy percz!“ odnosno, u prijevodu s mađarskog na hrvatski, „Jedan časak!“ U tom članku opisuje strah i nemoć hrvatskih seljaka koji se na hrvatskim željeznicama susreću s činovnicima koji, prema nalogu tadašnje vlade, govore isključivo mađarskim jezikom. Seljaci ih ne razumiju, sjedaju na pogrešne vlakove te gube dragocjeno vrijeme i novac. U tom su članku hrvatski seljaci zapravo ilustracija cjelokupnoga hrvatskog naroda koji pati u nepravednom državničkom savezu s Mađarskom. (Hrvatica, br. 2, 1939: 61)

U središtu većine njezinih tekstova upravo je taj, mali obični čovjek, koji je zaboravio da ima svoj glas i svoje „ja“ uz pomoć kojeg se može izboriti za svoja prava. Zagorka ga je, bez sumnje, svojim radom uspjela podsjetiti na tu važnu činjenicu. Time je uspjela u misiji koja bi i danas mogla biti nit vodilja svima koji odluče kruh tražiti u novinarskoj struci. A to je pravilno informirati javnost i potaknuti je na promjene za dobrobit cjelokupnog društva.

6. Zaključak

Svako javno istupanje podrazumijeva rizik kritike. Činjenica je to s kojom se javni djelatnici susreću oduvijek. Ako ste, k tome, prva novinarka u nekoj zemlji, kao što je Marija Jurić Zagorka svojevremeno bila u Hrvatskoj, kritizirat će i ocjenjivati vaš rad više nego rad većine drugih javnih djelatnika. Kakve su bile kritike i osvrti na njezin novinarski rad, Zagorka nam otkriva u svojim sedam autobiografskih zapisa, nastalih između 1932. i 1956. godine.

Najžešći kritičari Zagorkina novinarskog rada bili su njezini muški suvremenici u čiji je svijet tako naprasno banula i ostala u njemu sve do kraja svog života, unatoč brojnim pokušajima da ju se odande ukloni. U većini svojih memoarskih zapisa Zagorka u prvi plan stavlja negativne kritike svojih kolega novinara, književnika i drugih intelektualaca tog vremena. Ironično je da je među onima koji su u najvećoj mjeri osporavali njezine brojne zasluge bio čovjek koji joj je veći dio novinarske karijere bio glavni nadređeni, direktor Dioničke tiskare u sklopu koje su izlazile novine „Obzor“, Šime Mazzura. Zagorka svjedoči kako ju je Mazzura u više navrata pokušavao otpustiti i otjerati iz redakcije, no niti jednom mu to nije pošlo za rukom. Kad je Zagorka konačno napustila „Obzor“, bilo je to svojevremeno,

bez ičije direktne naredbe. Poput Mazzure, Zagorku su za života napadale i brojne druge kolege iz novinarskih i književnih krugova. Iz njezinih zapisa vidljivo je kako je to ponajviše zamjerala A. G. Matošu. No, na popisu onih koji joj nisu bili skloni nalazimo i druga poznata imena, poput Ksavera Šandora Gjalskog, Julija Benešića i Otta Krausa.

Većina povjesničara, novinara i drugih štovatelja Zagorkina života i djela, koji su se u pustolovinu istraživanja upustili nakon njezine smrti, u svojim radovima sklona je isticati upravo taj segment njezina stvaralaštva – i borbu protiv nadmoćnih i osornih muškaraca koji su joj na svakom koraku „podmetali nogu“. Za to je najvjerojatnije odgovorna i sama Zagorka koja je u vlastitim svjedočenjima posebno isticala upravo takve situacije te samu sebe, nerijetko poput junakinja iz svojih romana, prikazivala kao patnicu i žrtvu. Pomnija analiza njezinih autobiografija pokazuje ipak kako je popis onih koji su nebrojeno puta javno stali uz Zagorku – braneci je od negativnih kritika ili tek glorificirajući njezin svakodnevni rad – također podugačak i impozantan. Rad prve hrvatske novinarku iznimno su cijenili vodeći intelektualci vremena u kojem je stvarala. Spomenimo ponovno Josipa Jurja Strossmayera, Frana Supila, Tomaša Masaryka, Stjepana Radića, Silvija Strahimira

Kranjčevića, Eugena Kumičića, Josipa Pasarića, Milana Heimrla, Marijana Derenčina. Zagorka nam sama u svojim autobiografijama daje do znanja da je štovatelj svoga rada pronalazila ne samo u novinarskim krugovima već i u visokoj politici, u Hrvatskoj i inozemstvu. Tome valja pridodati kako je bila iznimno cijenjena u puku, prvenstveno među ženama koje su u to vrijeme na ovim prostorima tek započinjale svoju borbu za rodnu ravnopravnost za koju se i sama Zagorka, tekstovima i vlastitim životnim primjerom, gorljivo borila.

Nakon analize svih njezinih autobiografskih zapisa, i uzimajući u obzir kontekst vremena u kojem je stvarala, nameće se zaključak kako je Zagorka bila omražena gotovo isključivo u visokom društvu odnosno među malobrojnomo vlastelom koja je na početku 20. stoljeća, dakle u vrijeme koje pamtimo i kao kraj klasnih podjela, još uvijek egzistirala u Hrvatskoj. Njihova kritika bila je na neki način odgovor na Zagorkinu kritiku njih samih. Kroz svoje tekstove ona se naime žestoko obrušavala na klasne, rodne i druge podjele, a borila se protiv germanizacije i mađarizacije koje su bile zaštitni znaci toga visokog društva.

Osim među muškarcima, Zagorka je imala glasne kritičare i među ženama. Iako i takve primjere ima potrebu spomenuti u svojim autobiografijama,

oni su ipak malobrojni i zanemarivi u usporedbi s dokazima o tome koliko ju je žena u Hrvatskoj čitalo i poštovalo njezin rad. Što su tri ogorčene dame iz visokog društva koje spominje u autobiografiji „Moje pravo i dužnost“ (Jurić Zagorka, 2012: 205), u usporedbi s osam tisuća pretplatnica njezine „Hrvatice“ (Jurić Zagorka, 1997: 492)?

Iako je i za života primala priznanja za brojne svoje zasluge, neke od njih će biti prepoznate tek puno kasnije. Da bi se spoznala vrijednost nekih od tih zasluga, bio je potreban određeni vremenski odmak, odnosno analiza njezina rada iz nekoga drugog vremena. Na taj način u potpunosti dolaze do izražaja razmjeri istih tih zasluga. Pritom se prije svega misli na Zagorkin pristup obavljanju novinarskih zadataka. Svaki od njih je doživljavala krajnje ozbiljno, pristupala mu s puno entuzijazma, energije i volje. Primjenom novih metoda postavila je temelje onome što danas nazivamo istraživačkim novinarstvom – najsloženijim i najzahtjevnijim oblikom u toj profesiji. Uspijevala je sasvim novim, kod nas dotad neviđenim pristupom i načinom pisanja, svojim tekstovima za ozbiljne političke teme zainteresirati sve društvene slojeve. Političarima i moćnicima koji su odlučivali o sudbini naroda na ovim prostorima dana je ime i lik. Ili kako su pisale neke tadašnje novine, „uvela je jasni, literarni ili ako

hoćete živi kinematografski stil izvješćivanja“ (Jurić Zagorka, 1953: 35). Svakodnevno se kretala među ljudima, od krugova koji su okupljali vodeće intelektualce tog vremena, pa sve do najobičnijeg puka na ulici. Posvuda je pronalazila povod za priče i tekstove koji su bez problema nalazili put do publike s kojom je redovito i neumorno komunicirala.

Bila je žena daleko ispred svog vremena. To joj pojedinci priznaju čak i u njezino vrijeme. Govoreći o Zagorkinom novinarskom radu, ugledni češki političar Tomáš Masaryk kazao je kako je „znak kulturnog napretka zemlje kad žena nastupa u politici“ (Jurić Zagorka, 1953: 31), dok pariški list „Figaro“ mađarski parlament naziva najnaprednijim u Europi upravo zbog činjenice da iz njega izvještava novinarka Zagorka (Jurić Zagorka, 1953: 32). Naime, u autobiografiji „Kako je bilo“ Zagorka navodi podatak iz naprednjačke književne revije „Zvono“ o tome kako u to vrijeme u čitavoj Europi, osim nje, rade tek još jedna ili dvije novinarke (Jurić Zagorka, 1953: 34).

Priznanje koje ostavlja pomalo gorak okus dao joj je 1931. godine, u osvrtu na njezin rad u tadašnjem „Jutarnjem listu“, slovački političar Milan Hodža:

„Zagorka je bila zbilja naš prvi politički reporter i kad netko bude pisao makar i pregled

povijesti hrvatskog žurnalizma, ne će smjeti izostaviti njezino ime.“ (Jurić Zagorka, 1953: 47)

Hodžin savjet očito nisu poslušali povjesničari hrvatskog novinarstva. Kao što je naglašeno u uvodu ovog rada, u recentnim hrvatskih udžbenicima iz povijesti novinarstva na ovim prostorima, Zagorka se spominje tek usput, dok je detaljnija analiza njezina novinarskog rada izostala. Sasvim novo polazište za takvu analizu predstavljaju upravo autobiografije koje nam je ostavila u naslijeđe, zajedno s desecima tisuća stranica drugih njezinih radova od kojih se čak tri četvrtine odnose upravo na novinarski opus (Jurić Zagorka, 2012: 207).

Iz svega navedenog nameće se zaključak kako Zagorkino novinarsko stvaralaštvo nije bilo u potpunosti osporavano. Štoviše, uživala je ugled na kojem su joj zavidjele mnoge muške kolege iz novinarskih krugova što je konačno i bio povod za napade na nju. Isto tako, činjenica je da od brojnih priznanja svojih suvremenika Zagorka nije imala nikakve konkretne koristi. Čitavu je karijeru bila potplaćena, često jedva vezujući kraj s krajem i doslovno gladujući. Uzmimo za primjer njezine povijesne romane koji su različitim izdavačima za koje je radila dizali naklade i donosili basnoslovne zarade, dok ih je ona pisala besplatno, „za miraz“

(Jurić Zagorka, 1997: 474), samo kako bi i dalje bila u prilici paralelno obavljati i novinarski posao.

Zagorkin rad cijenio se dakle i u njezino vrijeme, no i dalje ostaje otvoreno pitanje je li ona sama prepoznala njegovu vrijednost. Da jest, ne bi li činjenicu da je jedan od najčitanijih i najpoznatijih novinara u zemlji znala bolje iskoristiti, odnosno unovčiti. Teško je dokučiti otkud stalna potreba da prikazuje sebe patnicom i žrtvom. Takav je prikaz Zagorka u autobiografijama nespojiv s njezinim novinarskim stvaralaštvom koje je odrješito, drsko i koje pogađa probleme direktno u srž. S druge strane, u vlastitom životu, Zagorka ne pronalazi snage i načina da se odupre nepravdama koje su joj stalno nanosili.

U isto vrijeme, Zagorku su cijenili i prezirali. Imala je neprijatelje, ali i mnogo onih koji su joj bili podrška – i među muškarcima, i među ženama. Iako je iz njezinih autobiografija vidljivo kako je imala daleko više štovatelja nego kritičara, Zagorka je očito loše kritike proživljavala intenzivnije od pohvala pa im i pridavala izuzetno veliku važnost. Kakvu su traumu za nju predstavljali takvi neuspjesi, najbolje ilustrira priznanje da se čak dva puta željela ubiti. No, i u tako nezahvalnim okolnostima, stalno preispitujući svoj rad i vrijednosti, Zagorka je kao novinarka postigla značajne rezultate. Uvela je žene u

novinarstvo, otkrila nove metode rada i pokazala kako se zblížiti s onima zbog kojih novinari i postoje – publikom.

S obzirom na ogromne količine pisanog materijala ostavljenog za sobom koji je gotovo nemoguće odjednom proučiti, nedostatak živih svjedoka iz njezina vremena, teško poistovjećivanje s prilikama koje su tada vladale, ali i povremene nedosljednosti u zapisima iz njezina života, bilo kakve konkretne zaključke o Mariji Jurić Zagorki bilo bi nezahvalno i neozbiljno donositi. Ipak, ima nešto što o njoj možemo za sigurnošću zaključiti. Baš poput heroína iz svojih romana, bila je svojevrсна junakinja svoga vremena, žena koja je svojim radom izazivala reakcije i pozitivne promjene, ne samo na novinarskom planu, već u društvu općenito. Marija Jurić Zagorka za sobom je ostavila neizbrisiv trag. Trag koji zasigurno zasluđuje više od desetak sadašnjih redaka u udžbenicima o povijesti novinarstva u Hrvatskoj.

7. Literatura

- [1] M. Jurić Zagorka: Tko ste vi?, Hrvatica, God. I (1-12), Zagreb, 1939., God. II (1-12), Zagreb, 1940.
- [2] B. Novak: Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću, Golden marketing – tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- [3] J. Horvat: Povijest novinarstva Hrvatske 1771. – 1939., Golden marketing – tehnička knjiga, Zagreb, 2003.
- [4] M. Jurić Zagorka: Kako je bilo, Izdanje redakcije zabavnog romana, Beograd, 1953.
- [5] S. Jagić: Jer kad žene budu žene prave... Uloga i položaj žena u obrazovnoj politici Banovine Hrvatske na prijelazu u XX. stoljeće, u: Povijest u nastavi, Vol VI. No 11 (1), Zagreb, lipanj 2008.
- [6] M. Jurić Zagorka: Što je moja krivnja?, u: V. Brešić (ur.): Autobiografije hrvatskih pisaca, AGM, Zagreb, 1997., str. 451. – 499.
- [7] M. Jurić Zagorka: Poznata hrvatska spisateljica svojoj publici o svome radu, Ilustrovani tjednik, br. 21, 1932.
- [8] M. Jurić Zagorka: Kamen na cesti, August Cesarec Zagreb, Zagreb, 1987.
- [9] B. Čakić Veselić: Zagorka, 2007. (dokumentarno-igrana serija)

- [10] M. Vujnović: Forging the Bubikopf Nation: a feminist political-economic analysis of *Ženski list*, interwar Croatia's women's magazine, for the construction of an alternative vision of modernity, PhD diss., University of Iowa, 2008.
- [11] A. Dremel: Dok nisu počele čitati Zagorku, žene najšireg sloja hrvatskog društva nisu čitale baš ništa, *Jutarnji list*, br. 6025, svibanj 2015., str. 16.
- [12] M. Jurić Zagorka: Moje pravo i dužnost, u: I. Kuhar: Prvo i dužnost Marije Jurić Zagorke, u: Dremel, Anita; *Širom svijeta – o Zagorki, rodu i prostoru*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2012., str. 185. – 212.
- [13] M. Jurić Zagorka: Iz Zagorkinih memoara, *Ilustrirani vjesnik*, br. 338. – 344., 1952.
- [14] B. Đorđević: *Zagorka – kroničar starog Zagreba*, Stvarnost, Zagreb, 1965.